

УДК 316.254

ВІКТОР БУРЛАЧУК,

доктор соціологічних наук, провідний науковий співробітник відділу соціології культури і масової комунікації НАН України, Київ

Метамарксизм у політичній теорії Алена Бадью

Анотація

У ситуації, коли звернення до марксизму здається абсолютно несвоєчасним, позбавленим історичної перспективи, коли здаються марними будь-які наміри оживити й повернути сенс колись грізним і могутнім поняттям про диктатуру пролетаріату, комуністичну партію тощо, в середовищі сучасних французьких інтелектуалів тривають спроби його творчого осмислення. Одним зі знаних сучасних представників неомарксизму є Ален Бадью, якому вдалося створити нову версію неомарксизму. У ній здійснюється радикальне переосмислення основних понять марксизму.

Ключові слова: *неомарксизм, політика, політичне, А.Бадью, подія, ситуація*

ВИКТОР БУРЛАЧУК,

доктор социологических наук, ведущий научный сотрудник отдела социологии культуры и массовой коммуникации НАН Украины, Киев

Метамарксизм в политической теории Алена Бадью

Аннотация

В ситуации, когда обращение к марксизму кажется совершенно несвоевременным, лишенным исторической перспективы, когда кажется напрасным всякое намерение оживить и вернуть смысл некогда грозным и могущественным понятиям о диктатуре пролетариата, коммунистической партии и др., в среде современных французских интеллектуалов продолжают попытки его творческого осмысления. Одним из видных современных представителей неомарксизма является Ален Бадью, которому удалось создать новую версию неомарксизма. В ней осуществляется радикальное переосмысление основных понятий марксизма.

Ключевые слова: *неомарксизм, политика, политическое, А.Бадью, событие, ситуация*

VIKTOR BURLACHUK,

Doctor of Sciences in Sociology, Leading Research Fellow at the Department of Sociology of Culture and Mass Communication, Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

Meta-Marxism in Alain Badiou's Political Theory

Abstract

In a situation when taking an interest to Marxism seems totally untimely and devoid of any prospects, when it seems futile to try to revive once formidable and powerful concepts such as dictatorship of the proletariat, communist party, etc. and make them regain their meaning and relevance, French intellectual circles persist in their efforts to revisit this theory. One of the most prominent contemporary neo-Marxists is Alain Badiou, who elaborated a new version of neo-Marxism providing a radical rethinking of the basic concepts of Marxism.

Keywords: *neo-Marxism, politics, the political, Alain Badiou, event, situation*

Усе, що залишилося від марксизму, — це лише труп, наділений мовленням, такий собі дискурс, підтримуваний суто брехливим замовчанням щодо його смерті. От чому в моєму словнику залишається — усупереч сумним подіям минулого століття — прекрасне слово “комунізм”.

А.Бадью

Здавалося, відхід у минуле радянської держави і пов'язаної з нею комуністичної ідеології залишив по собі стійку антипатію серед більшості інтелектуалів щодо захоплення лівою ідеєю, непідроблений жах перед будь-яким масовим рухом і культом вождів.

Встановлення парламентських демократій сприймалося як спосіб покласти край безправ'ю людини, всещілью чиновників, корупції, цензури, нерациональній економічній політиці, товарному дефіциту тощо.

Однак приход буржуазного парламентаризму не спромігся кардинально вилікувати головні вади посткомуністичних суспільств. Державний апарат не скоротився, а збільшився, корупція не зменшилася, а зросла, встановлення ринкових відносин завдало непоправного удару сфері культури, охороні здоров'я, освіті.

Нинішня політична ситуація виштовхує сучасного інтелектуала із політичного життя, оскільки він стикається з неможливістю запропонувати будь-який соціальний проект, який би вже не оформився чи то у лівій, чи то правій термінології. Понад те, зникає й сама орієнтація за принципом поділу на праве і ліве.

Позиція інтелектуала — це, як правило, позиція критики, вона мимоволі відносить його до лівого спектра політичного життя сучасного суспільства.

Щоб визначитися в ситуації, необхідно вибудувати своє ставлення до головних соціальних інститутів: держави, виборів, парламентської демократії.

І от у цій ситуації, коли звернення до марксизму видається абсолютно несвоєчасним, позбавленим історичної перспективи заняттям, коли видається марною будь-яка спроба повернути смисл колись грізним і могутнім поняттям про диктатуру пролетаріату, комуністичну партію і т.ін., дискусії щодо марксистської спадщини й далі продовжують дражнити соціальну думку. До групи сучасних французьких неомарксистів належить один із впливових філософів наших днів, наш сучасник Ален Бадью.

А.Бадью народився в місті Рабата, Марокко, 1937 року. Закінчив Ecole Normale Supérieure, один із найпрестижніших освітніх закладів у Франції. Здобув диплом Сорбонни. Дуже рано виявив політичну активність і був одним з фундаторів Unified Socialist Party (PSY), що боролася за деколонізацію. У 1967-му Бадью вступив до навчальної групи, зорганізованої філософом неомарксистом Луї Альтусером. Під час подій 1968 приєднався до збройної групи Союз комуністів Франції (марксистів-ленінців). Раніше, у 1958 році заснував групу Політична організація, до якої входять Сильвін Лазару і Наташа Мішель, котрі й нині очолюють її.

Судячи з політичної біографії А.Бадью, його ставлення до марксизму пояснюється не суто академічним інтересом, а продиктоване практичними завданнями його особистої участі в політичному житті сучасної Франції.

Політична концепція Бадью, в якій він висловлює своє ставлення до марксизму, викладена у багатьох його працях, таких як “Чи можна мислити політику?” (1985) і “Стислий виклад метаполітики” (1998).

Перш ніж починати аналізувати політичні погляди французького мислителя, слід мати на увазі, що багато в чому вони є продовженням його філософської концепції, яка виходить з певної онтології, де ключовими поняттями є множина, подія, вірність, процедури істини та ін. Тому, коли у своїх політичних трактатах Бадью пише про “народну сингулярність” або про “нерепрезентовність випадків не-зв'язаності”, для розуміння цих його понять слід звертатися до його філософських текстів.

Займаючись політичними текстами А.Бадью, постійно доводиться відповідати на питання: навіщо нам вивчати метамарксистські погляди А.Бадью, коли пострадянські держави, в тому числі й Україна, активно прово-

дять політику декомунізації, а комунізм у сучасній ідеології прирівнюється до фашизму?

Річ у тім, що завдяки своїм фундаментальним працям “Теорія суб’єкта” (1982), “Буття і подія” (1988), “Логіки світів” (2006) та ін. Ален Бадью посів чільне місце на інтелектуальному Олімпі, серед таких мислителів, як Ж.-П.Сартр, М.Фуко або Ж.Дельоз. Його твори значною мірою визначають сучасне культурне життя Європи та Америки. Деякі його праці перекладено й українською мовою.

Криза політичного

Головна теза, з якої розпочинаються міркування Бадью з приводу політики, — це парадоксальне твердження про її відсутність. Цю відсутність він убачає в тому, що засадові категорії, котрі зумовлювали існування політичного, такі як: робітничий рух та інтереси власників, націоналізм та інтернаціоналізм, капіталізм, соціалізм та комунізм, свобода та авторитаризм втратили дієвість. Вони перетворилися на знаки, продуковані на за-недбаному полі діяльності, одноманіття цих знаків таке, що пов’язати себе з ними здатен лишень автоматичний суб’єкт.

Для уточнення своєї позиції Бадью здійснює розрізнення понять політики та політичного. Для Бадью — політичне тільки фікція, що перебуває у “відступанні та відсутності”. Про наявність політичного можна судити за наявністю зв’язку серед різних соціальних груп (зв’язок пролетаріату, зв’язок народу, союз усіх французів), що дістає своє виявлення в інституті представництва. Такими інститутами представництва є парламенти, політичні партії.

Проте сучасний досвід доводить, що всі єдності є хиткими, нема ані французів, ані пролетаріату. Звідси Бадью формулює висновок: усі єдності в усій їх безлічі є хиткими, а інститути представництва не працюють. Реальна політика має зважати на цей досвід і будуватися не на концепції зв’язку та представництва, а на *нерепрезентовності* і незв’язаності. “Натомість наше завдання стосується політики тією мірою, якою політика впорядковує навколо нерепрезентовного випадки не-зв’язаності” [Бадью, 2005: с. 16]. Спробуймо докладніше розглянути це положення.

Передусім Бадью закликає покласти край представницькій концепції політики. У цьому плані його позиція збігається з позицією іншого французького вченого П.Бурдьє.

Оскільки поняття представництва виявляється ключовим у сучасній соціології політики, слід спинитися на ньому докладніше. У понятті політичного представництва, у відносинах між політичним лідером і групою, котру він представляє, Бурдьє вбачає головне джерело політичного відчуження. Звідки виникає влада довіреної особи над групою, яку вона представляє? Як виходить, що повновладний представник, міністр, довірена особа, делегат, депутат, тобто ті, хто має мандат представляти якусь групу, здобуває владу над тим, хто йому цю владу надав?

З іншого боку, було б наївно вважати, ніби група може існувати й заявляти про свої права без довіреної особи. Тут маємо двосторонній процес: не

тільки група створює свого представника, котрий починає говорити від імені групи, а й представник створює групу. “Політичному властива свого роду антиномія, яка полягає в тому, що індивіди не можуть... конституюватися ... у групу, тобто в силу, здатну примусити слухати себе, говорити і бути почутою, в інший спосіб, ніж відмовившись від своїх прав на користь офіційного представника” [Бурдьє, 2005: с. 159]. Джерело політичного відчуження міститься в самому акті делегування. Завдяки цьому актові розпочинається невблаганний процес бюрократизації. З акту делегування група набуває низки ознак, що роблять її групою: постійне приміщення, звільнені працівники, бюро з печатками, штемпелями, підписами тощо. Сам процес делегування може подвоюватися, потроюватися тощо.

Інша дія делегування полягає в тому, що вже конституїрована соціальна реальність у вигляді партії або Церкви надає мандат деякому індивідові, і так виникає представництво представника.

Механізм політичного делегування не влаштовує Бурдьє. Одначе він не знає, як із ним боротися, тому єдине, що він може запропонувати, — це останню політичну революцію, і цю “революцію проти стану політиків і проти узурпації, що потенційно міститься в акті делегування, — ще тільки належить здійснити” [Бурдьє, 2005: с. 178]. Бадью поділяє цю думку французького соціолога, але намагається надати їй розробленої теоретичної форми.

Для Бадью поняття представництва в політиці пов’язане зі знаменитим визначенням Леніна, що маси поділяються на класи, їх представляють партії, а партіями управляють вожді. Це визначення фіксує наявність єдності, зв’язку між історичною діяльністю мас та іменами певних вождів. Ім’я вождя стає символічним вираженням політичного процесу.

Проте в сучасній політичній ситуації зв’язок між іменем власним вождя і діяльністю мас втрачає своє значення. Це можна спостерігати і в наявності політичних партій-близнюків, і в аморфності політичних ідеологій, що плавно переходять від однієї політичної платформи до іншої. Тому завдання сучасної ситуації “відкрити шлях для неекспресивної концепції політичної діяльності, тобто концепції, що забороняє такий перехід до імені власного від діяльності мас” [Бадью, 2013: с. 85].

Питання про відношення між існуванням і певним іменем можна формалізувати, вважає А.Бадью, в рамках математичної теорії множин. Певна множина задається певною формулою, а підмножина певної множини, згідно з математиком Куртом Геделем, називається *конструктивною*. Існує закон, сформульований у вигляді аксіоми, згідно з яким будь-яка множина є конструктивною. Інакше кажучи, існують тільки конструктивні множини.

Проте математиків, втомлених законністю конструктивних множин, спокушало завдання: вийти за межі явного порядку поїменування та конструктивності. Це означало знайти об’єкт, в якого немає імені.

Як знайти неконструктивну множину? “Ви одразу ж можете збагнути складність, політичні наслідки якої величезні. Вона ось у чому: як знайти математичний об’єкт без ясного опису, без імені, без місця у класифікації, як знайти об’єкт, характеристика якого в тому, що він не має імені і не є конструктивним?” [Бадью, 2013: с. 96].

У 1960-ті роки математик Пол Коен знайшов рішення, що дає змогу по-йменувати та ідентифікувати множину, що не є конструктивною, множину без предиката. Такі неконструктивні множини Бадью називає “родовими”.

Бадью певен, що ситуацію в математиці можна перенести також у сферу політики. Формально політику можна уявити як боротьбу між конструктивним і родовим. У політиці “родове” є новим міксом соціальної реальності (це означає, що ми вже не можемо виходити з поняття класу і класової боротьби, як це визначалося в марксизмі). Треба подолати певні імена і чіткі поділи. Тому зусилля політичної боротьби мають спрямовуватися на утвердження того, що не має імені. Має бути інше співвідношення між масами, класами і партіями, інший склад політичного поля.

Політика для Бадью — це режим розриву, а не режим збирання. Вона стикається з реальним в режимі розриву, а не в режимі збирання. Режим розриву й означає для нього присутність події.

Однією із подій, сучасниками якої ми є, стала криза марксизму. Тож Бадью здійснює стосовно марксизму таку стратегію: *деструкцію марксизму* та його *рекомпозицію*.

Деструкція

Деструкція марксизму необхідна з однієї головної причини: марксизм являє собою віджилу ідеологічну та практичну концепцію. Марксизм у тому вигляді, в якому він виступає як ідеологія комуністичних партій, неприйнятний. Деструкція марксизму продиктована тим, що пішли в минуле ті історичні референції, на яких він ґрунтувався. Історичними референціями марксизму були: соціалістичні держави, робітничий рух і національно-визвольний рух.

Усі ці три референти не витримали випробування історією. Остаточну кризу марксизму, на думку Бадью, увиразнив феномен польського робітничого руху (Гданськ, 1980), коли робітничий рух остаточно втратив зв'язок з марксистською ідеологією.

На думку Бадью, можливі два способи ставлення до кризи марксизму, що сталася: бути суб'єктом кризи марксизму чи бути об'єктом кризи марксизму. Бути об'єктом — це захищати його доктринальний корпус від руйнування. Ця позиція неприйнятна для французького мислителя. Бути суб'єктом — це бути зорієнтованим на деструкцію марксизму, використовувати смерть марксизму для перебудови політики. Сьогодні референти політики не є марксистськими, відбувається така собі фундаментальна делокалізація марксизму. Тому для радикальної декомпозиції марксизму варто розташуватися в делокалізованому місці.

Рекомпозиція

Делокалізоване місце марксизму — це те місце, де марксизм починав своє існування, але водночас це місце, якого немає. Робітничий рух для Маркса не стільки референт, вважає Бадью, скільки перешкода, на яку наражається деякий суб'єкт, втрачаючи при цьому свою зв'язаність.

Рекомпозиція марксизму для Бадью означає визначення фігури начала, при цьому не йдеться про те, щоб виокремити чи структурувати якусь частину вже наявного явища. Ми маємо наново створити “Маніфест комуністичної партії”, вважає Бадью. І якщо хтось вважає, що рекомпозиція марксизму для Бадью означає пошук деякого класу чи процесу, щоби, спираючись на нього як на референт, можна було будувати нову версію марксизму, то це не так. Бадью радше схильний говорити про нову політичну здатність, що передбачає реінтерпретацію комуністичної теорії. “*Існує деяка політична здатність, зорієнтована на не-панування*” [Бадью, 2005: с. 56], — стверджує він.

А новим джерелом марксизму, на кшталт трьох джерел і трьох складників марксизму, описаних В.Леніним, може стати теорія Лакана про розщеплення суб’єкта і занепад об’єкта.

Початок руху рекомпозиції марксизму треба розпочати з поняття події. Подія не належить до порядку реальності (у неї є поточна імітація, що зветься фактом). Вибори не можна назвати ані подією, ані реальністю політики. “Подія є тим, чого бракує фактам, і тим, що задає цим фактам істинність” [Бадью, 2005: с. 54].

Нова формула політики, що запропонована Бадью і спирається на марксизм, базована на *концептах події, структури, втручання та вірності*. Вона дає можливість записати нову основу будь-якої політики на очищеному філософському фундаменті.

Подія

Подія є однією із фундаментальних категорій філософської онтології А.Бадью [Badiou, 2005]. Джерела його формулювання треба шукати в теорії множин. Подія являє собою неконструктивну множину, математичний об’єкт без ясного опису, без імені, без місця в класифікації, множину без предиката.

Проте поняття події, вилучене зі своїх математичних конотацій, має цілком певний соціальний і політичний смисл. Повною мірою його дають змогу прояснити міркування вчителя А.Бадью Ж.Дельоза про події травня 1968 року.

Насамперед подію не можна зводити до простого соціального детермінізму, до причинних рядів. “Подія сама по собі полягає у відокремленні або в розриві з різними видами причинності: це біфуркація, відхилення від законів, нестабільний стан, що відкриває новий спектр можливостей” [Делез, 2016: с. 69].

Конче важливо в розумінні події мати на увазі, на чому наполягають і Дельоз, і Бадью, її *ймовірнісний* характер. Інакше кажучи, подія не наділена своєю масою фактичності, яка цілком визначає подальший розвиток суспільства. Але пропонує лишень певний набір можливостей, що будуть використані, враховані або не будуть використані в подальшому.

“У цьому сенсі подію можна оскаржити, припинити, відтворити наново, зрадити; вона не містить нічого нездоланного” [Делез, 2016: с. 69]. Подія, як наголошують Дельоз і Бадью, — це відкриття можливості. Так, головною

політичною подією у повоєнній Франції для французьких інтелектуалів став травень 1968 року. “Травень 68-го належить радше до розряду чистих подій, незалежних від звичайної чи нормативної причинності. Її історія — це “послідовність нестабільних станів і наростання флуктуацій”. У 68-му не бракувало ані марноти, ані жестів, слів, усіяких дурниць, ілюзій, але важливе не це. Важливий сам феномен ясновидіння, ніби суспільство раптом угледіло, що в ньому є щось нестерпне й можливість чогось іншого. Це був колективний феномен з розряду “Дайте мені можливого або я задихнуся”. Можливе не існує заздальгідь, його створює подія. Це назріле питання. Подія породжує новий спосіб життя, вона продукує нову суб’єктивність (нове ставлення до тіла, часу, сексуальності, середовища, культури, роботи...)” [Делез, 2016: с. 70].

Суспільство має створити нові колективні засади, що відповідають події, яка сталася. Лише в такому разі воно виявиться вірним події, зреалізує нові можливості, що відкриваються в події.

Тут у ставленні до події виникає нова категорія, якій належить неабияке місце у світогляді А.Бадью, — це *вірність* події.

Французьке суспільство продемонструвало повну безпорадність в тому, що “стосується суб’єктивного перетворення на рівні колективу, як того вимагав травень 68-го” (Ж.Дельоз). Все нове було відсунуто на задній план і зведено до карикатури.

У ставленні французького суспільства до подій травня 68-го, його нездатності відповісти на нові можливості, що відкриваються, український читач може побачити певну схожість із ситуацією, що склалася в Україні після “революції гідності” (2014). Позбавлення від криміногенного режиму В.Януковича не послугувало потужним джерелом відновлення суспільства. “Можливе щоразу опинялося в ізоляції” [Делез, 2016: с. 71]. Сама подія була карамелізована в ювілейних промовах, у встановленні пам’ятних знаків, перейменуванні вулиць, у нескінченних комісіях з розгляду трагічних епізодів революції.

Тому так важливо, як з’ясувалося, бути відданим події, що сталася, її справжньому смислу. Як зазначає Жак Рансьєр, Бадью утверджує вірність як етичну поведінку нашого часу. Бути відданим подіям травня 1968 року означає не дати соціальній хвилі поступитися могутньому тиску доведеної до стану державності думки.

При осмисленні події, з точки зору Бадью, необхідно враховувати момент *втручання*. Подія, що сталася, обвалює нас у безвість щодо її політичного найменування, ми стикаємося з політико-історичними обставинами, які непрозорі самі по собі і для поїменування яких у нас існує тільки усталені, як правило, непридатні поняття та категорії. Виходить, що події, осмислені в такій системі мови, насправді виявляються неосмисленими. Існує деяка надмірність події, що виводить її за рамки усталеної системи значень.

Попереду робота з поїменування події, або, за словами Бадью, втручанням. Завдання мислителя полягає в тому, що політично винайдені найменування події здійснюють розрив із панівною системою уявлень, і в такій

спосіб відбувається “перевідкриття можливості політики, на підставі невізримих подій” [Бадью, 2003: с. 46].

Поняття політичного: відокремлення політики від держави

Головна позиція інтелектуала полягає в тому, щоб зорганізуватися, мислити й діяти на відстані від держави. Такі мислення і діяльність передбачають розмежування політики і держави.

Тому необхідно переосмислити поняття політики, забрати його з рук цинічних представників влади, відкрити його справжній смисл, адже справа звільнення людства — це реальний політичний акт, спрямований на перебування соціального світу.

Для Бадью “політика — це зорганізована колективна дія, що відповідає низці принципів і покликана розвинути в реальності наслідки певної нової можливості, витісненої панівним станом справ” [Бадью, 2013: с. 11]. Розвинути в реальності наслідки деякої нової можливості — це те саме, що визначити подію, дати їй ім’я і дотримуватися його.

Для ефективною політики слід визначити “нову можливість”, що приховується за тріскотнею сучасних мас-медіа.

На такому розумінні політики будується критика Бадью сучасного устрою системи політичної влади. Для нього вибори є різновидом парламентського фетишизму, що заміняє електоратові демократію. Вибори не є дією, яка виражає справжній вибір, “це ім’я зорганізованої дезорієнтації, що розв’язує руки державному персоналу” [Бадью, 2013: с. 22]. Головна напруженість політичної концепції Бадью полягає в дуже формалізованому дискурсі його політичної теорії та необхідності конкретної політичної дії, що ним обгрунтовується.

Орієнтація

Поняття орієнтації є фундаментальним для соціальних наук. Кант пише знамениту статтю: “Що означає орієнтуватися в мисленні?”, але людині недостатньо орієнтуватися тільки в мисленні, їй необхідно орієнтуватися в цілому світі. Вона очікує відповіді на питання, “що я можу знати”, “що я маю робити” і “на що мені слід сподіватися”.

Передбачається, що відповіді на ці питання вона може знайти в наявній системі ідеології. Проте ідеологія позбавилася свого домінування в суспільстві, оскільки панівна ідеологія перестала існувати у зв’язку із руйнуванням тоталітарних держав. Вона розкололася на фрагменти, не здатні дати цілісну картину світу.

Головна проблема полягає в тому, щоб визначити природу тієї ситуації, в якій опинилася сучасна людина, незалежно від місця її проживання. У своїх популярних працях Бадью змушений здебільшого виходити не з теорії, а з емпіричних спостережень. І тут Бадью робить категоричне твердження. *Істина нашої ситуації визначається війною*, що відбувається у двох формах: зовнішня (військова інтервенція) і внутрішня (війна із власним наро-

дом), із бідними і/або чужинцями, війна під прикриттям “антитерористичної операції”.

Проте визначення ситуації не вичерпує повною мірою завдання орієнтації. Із визначення ситуації має впливати певний спосіб діяння, певна максима. Така максима має відкрити обрії нових можливостей. І такою максимою є судження: існує тільки один світ.

Реальна аксіома панівної політики в тому, що нема ніякого єдиного світу суб'єктів людського виду. Світ глобалізації існує суто у вигляді світу об'єктів і грошових знаків, світу вільного обігу товарів, фінансових потоків і робочої сили. Глобалізація, котра не усуває кордонів, а створює нові, викликає суттєве занепокоєння у Бадью. У цьому світі є тільки дві речі — об'єкти продажу та знаки — абстрактні інструменти купівлі-продажу, різні види грошей, кредитів, фінансових спекуляцій, але в цьому світі немає суб'єктів людського виду [Бадью, 2008: с. 71].

Сьогодні немає місця світу людей у строгому сенсі там, де під завісою пропаганди глобалізації явно існують два світи. Теза про досягнуту завдяки ринку і “міжнародному співтовариству” єдність демократичного світу наскрізь брехлива.

Сьогодні ми чудово знаємо: якщо світ і єдиний єдністю об'єктів купівлі-продажу та грошових знаків, то єднання живих людських тіл не існує. Скрізь зони, мури, відчайдушні втечі, презирство і смерть. От чому головне політичне питання сьогодні — це питання про світ, про існування світу. Перед обличчям двох штучних та убивчих світів треба від самого початку взяти за основу існування одного-єдиного світу і твердо стояти на цьому.

На підставі визначення ситуації необхідно подолати свою “вільну індивідуальність”, тобто стереотип, в якому розчиняється людина (яка може бути більш однотонною, ніж ці вільні індивіди ринкового соціуму).

В описі сучасного капіталізму Бадью повертається до риторики “Маніфесту Комуністичної партії”. Ми маємо справу з тим цинічним капіталізмом, яким він поставав у 1840-му: для цього капіталізму нема нічого важливішого за багатство, усі бідняки просто ледарі, африканці — відсталі люди, все майбутнє за “цивілізованою буржуазією” західного світу. Повертається ціла низка феноменів ХІХ століття: надзвичайно великі зони крайніх злиднів, невпинне зростання нерівності, що поширюється як всередині багатих країн, так і в занедбаних або розграбованих регіонах, радикальний розрив між трудовим і безробітним людом і так званім середнім класом, рабська догідливість абсолютної більшості інтелектуалів [Бадью, 2008: с. 149].

Критика електоральної демократії

Електоральна демократія є символом сучасного капітало-парламентаризму. Основний удар критики сучасного суспільства спрямований проти головного символу буржуазної свободи — електоральної демократії. Тут Бадью не соромиться, граючи своїми критичними здібностями.

Відверте безсилля є родовим виміром електоральної демократії. Електоральна демократія являє собою не простір вільного вибору, а щось чуже

освіченим волевиявленням. Демократії байдуже до будь-якого змісту. Якщо вона щось і представляє, то суто власну форму виставленого на огляд числового елемента. Голосування є фіктивною фігурою вибору, виліпленою з податливого матеріалу тотальної дезорієнтації.

“Я маю сказати, що зовсім не поважаю самого по собі загального виборчого права, все залежить від того, на що воно спрямоване” [Бадью, 2008: с. 40]. Вибори можуть виступати як інструмент волевиявлення, так і інструмент придушення; при цьому аж ніяк не очевидно, яка з цих функцій переважає [Бадью, 2008: с. 41]. Вибори — плоть від плоті держави, певної форми державності — капітало-парламентаризму, пристосованого для підтримання чинного ладу; вони завжди вирізняються консервативною функцією [Бадью, 2008: с. 43].

Демократія неідеальна служити жодній істинній Ідеї, бо якщо влада в державі слугує бажанням та їх здійсненню, служить, зрештою, економіці в строгому сенсі цього слова, вона підпорядковується тільки двом критеріям: багатству, що є найстабільнішим засобом виконання бажань, і громадській думці, яка виносить рішення щодо об'єктів бажання і міри внутрішньої сили, з якою ними варто заволодівати.

Керівництво до дії: тримати точку

Щоб діяти, необхідно знайти якусь реальну точку, якийсь пункт реальності, і триматися його будь-що. Це означає вийти з-під каламутного струменя безсилля, історичної ностальгії й депресивного компоненту та стати на якусь реальну точку, щодо якої нам точно відомо, що слід стояти на ній будь-що, позаяк вона не вписується в закон ситуації [Бадью, 2008: с. 44].

Якщо ви стоїте на такій точці, ви включаєтеся у становлення суб'єктом, пов'язане з наслідками того, що більшість оголошує небезпечною примхою, на щастя, цілком неможливою, але саме це вінчає вас з реальністю і виводить зі стану депресії.

“Тримати точку” — це означає змусити людську тварину, котра у нас сидить, перетворюватися на суб'єкт. Це означає плоттю і кров'ю віддатися наслідкам того, що ви стоїте на своєму, втілити себе в тому суб'єктивованому тілі, яке вони потроху вибудовують у нашому світі. Це означає до того ж, що одночасно ви вибудовуєте в темпоральності громадської думки іншу часову тривалість, що всебічно відрізняється від тієї, до якої ви були приписані процедурами державної символізації [Бадью, 2008: с. 45]. Бадью закликає зробити що-небудь, що виходило б за межі запропонованої темпоральності, що перебуває поза законом емпіричного світу. “Це означає зробити свій вибір, зважитися стояти на своєму і заявити — всупереч закону світу, — що ви будете стояти на своєму за будь-яку ціну” [Бадью, 2008: с. 53–54].

Точка, що її треба знайти, має бути такою, щоб до неї можна було “анексувати” відмінну від заданої тривалість. Слід вибудовувати свій час, що відрізнятиметься від того, котрий продиктований тобі державою чи нинішнім станом справ. Цей неможливий час і буде нашим часом [Бадью, 2008: с. 47].

Тоді, якщо ти зробиш “що-небудь” таке, що не буде всередині запропонованої тобі темпоральності, ти опинишся не тільки поза законом емпіричного світу, а й поза законом будь-якого можливого чи підвладного уяві світу.

Якщо ніщо не порушує цілісності реальності, якщо ніщо не є винятком з неї, якщо неможливо стояти на своєму за будь-яку ціну, тоді навколо тебе і немає нічого, крім реальності та підпорядкування цій реальності, тому, що Лакан називав “обслуговування благ”.

Мужність — головна чеснота поточного моменту

Потрібно набратися мужності та зрестися правила виживання людської тварини, щоб твердо триматися пункту, через який може бути реалізована процедура істини. Нам потрібно знати, як у цю брудну пору слід поводитися, як зберегти гідність, бути добросесним, залишитися захисником прийдешніх істин.

Мужність виявляється у практиках, в яких ми, незважаючи на закони світу та думки, що їх підтримують, вибудовуємо свій особливий час. Мужність потребує саме того, що ви тримаєтеся в часовій тривалості, яка відрізняється від тривалості, нав'язаної законом світу. Час — от матерія, сировина мужності.

Варто прийняти розпад індивіда у стоянні на цьому пункті. Є тут момент героїзму — не обов'язково величного, войовничого. Це поворот, у якому індивід де-індивідуалізується, Платон називав це наверненням. Діалектичне навернення, як він його розуміє, відводить нас від реальності, щоб поставити віч-на-віч з тим реальним, яке Платон іменує “ідеєю”. Такого роду навернення, будучи цілком раціональним, є героїчним у тому сенсі, що воно здійснює розрив у часовій тканині реальності [Бадью, 2008: с. 96–97].

Мужність, коли ми підходимо до пункту, якого ще ніколи не було, до того реального, що спілітається з ниток неможливого. Коли ви формуєте свою власну тривалість, початок якої в якійсь точці, ваше місце розташування не стикається безпосередньо із глобальною ситуацією.

Чи варто відмовитися від комуністичної гіпотези?

Комунізм є правильною гіпотезою. “Щоправда, — писав Бадью, — іншої просто немає, принаймні я такої не знаю” [Бадью, 2008: с. 125].

Абсурдно називати комуністичні принципи утопією, як це часто буває. Вони являють собою інтелектуальні схеми, котрі весь час актуалізуються, щоразу по-різному, і слугують для того, щоб проводити демаркаційні лінії між різними типами політики.

У вигляді чистої Ідеї рівності комуністична гіпотеза присутня в людській практиці з моменту зародження держави. Від самого початку комуністична гіпотеза не збігається з гіпотезою демократичною, яка виливається в сучасний парламентаризм.

В історії комуністичної гіпотези вирізняють два великі періоди: період її впровадження, утвердження і період першої спроби її реалізації.

Перший період від Французької революції до Паризької комуни, від 1792 до 1871 року — близько вісімдесяти років. У цей період під знаком комунізму масовий народний рух приводить до встановлення нового типу влади. Другий період триває від 1917 (російська революція) до 1976 року (завершення культурної революції в Китаї). Другий період налічує майже п'ятдесят років. Від першого його відділяє розрив такої самої тривалості. Цей період архіскладний, час теорії минув, треба реалізовувати гіпотезу. Загальна максима руху формулюється Леніним приблизно так: “Ми вступили в період переможних пролетарських революцій”. Саме з цієї причини дві третини ХХ століття охоплені “пристрастю реального”: ХХ століття має втілити в життя мрії та досліди ХІХ століття. Тут на перше місце виходять питання організації та дисципліни. І шляхом створення партії нового типу розв'язується питання, успадковане від Паризької комуни: як захопити й утримати владу.

Другий період породив свою проблему, партія, підготовлена до революційного захоплення влади, виявилася непридатною для створення держави диктатури пролетаріату, що мала забезпечити перехід до не-держави, до влади не-влади держави. Відбулося прямо протилежне: під виглядом партійної держави було розроблено небачену форму авторитарної. “Соціалістичну” державу знищила внутрішня бюрократія.

Від кінця 1970-х під виглядом “демократії” запанувала сучасна форма реакційної держави — капітало-парламентаризм.

Другий період комуністичної гіпотези завершився наприкінці 70-х років минулого століття. Зараз настав третій період розвитку комуністичної гіпотези. З цього часу різні колективи, працюючи в різноманітних ситуаціях, шукають можливості політики вивільнення, що відповідає нашому часу. Тобто ми знову перебуваємо в інтервальному періоді — періоді видимої перемоги противника.

Бадью твердо впевнений у тому, що марксизм, робітничий рух, демократія мас, ленінізм, партія пролетаріату, соціалістична держава — всі ці чудові досягнення ХХ століття нам більше не допоможуть [Бадью, 2008: с. 144].

Другий період комуністичної гіпотези завершено, не треба намагатися його продовжувати чи реставрувати.

Сутність наступного періоду

Неможливо сказати, вважає Бадью, в чому сутність наступного третього періоду. Однак абстрактну філософію того, що відбувається, можна висловити: те, про що йдеться, стосується нового відношення між реальним політичним рухом та ідеологією.

Комуністична гіпотеза як така зберігає родовий характер, вона є “базисом” будь-якої політики, спрямованої на звільнення людства, вона знаменує те, заради чого тільки й варто цікавитися політикою та історією. Але проблема в *репрезентації* гіпотези, от що визначає наш період — новий спосіб пред'явлення гіпотези всередині нових форм організації та дії [Бадью, 2008: с. 145–146]. Наша проблема в тому, щоб визначити план, на якому спрямо-

увана гіпотезою думка постане у фігурах дії. Отже, йдеться про нове відношення суб'єктивного й об'єктивного.

Рух (робітничий) у ХІХ столітті і Партія (комуністична) у ХХ столітті були формами матеріальної репрезентації комуністичної гіпотези. Ми не можемо повернутися ані до першої, ані до другої. Де ж пружина такої репрезентації для ХХІ століття? — запитує мислитель.

Якщо відкинути комуністичну гіпотезу, то в плані колективної дії взагалі нічого робити. Сьогодні філософові нічого робити в плані історичного і політичного становлення, якщо перед ним не відкривається обрій комунізму, обрій Ідеї [Бадью, 2008: с. 147].

Нам слід повернутися до самих умов існування комуністичної гіпотези, а не просто намагатися вдосконалити засоби її реалізації. Нам треба на ділі наново утвердити гіпотезу в ідеологічному та політичному полі. І стояти на своєму, утримувати реальну точку, створити власну тривалість — це мінімальна умова. Ми мусимо наново утвердити комуністичну гіпотезу як у людських розумах, так і в життєвих ситуаціях, — підсумовує свої міркування французький філософ.

* * *

Я назвав політичні погляди Алена Бадью метамарксизмом, позаяк його ставлення до марксизму не можна класифікувати в поняттях “розвитку”, “ревізії”, “модернізації” тощо. Ніщо із головних категорій марксистської доктрини не набуло у Бадью подальшого розвитку. Свою філософську мову Бадью створює сам, спираючись на сучасну йому філософію і математику. У марксизмі Бадью запозичує саму суть комуністичної гіпотези, що її він називає “політичною здатністю, зорієнтованою на не-панування”. У своєму неприйнятті буржуазного суспільства, демократії, ринкових відносин Бадью теж продовжує розвивати критичну лінію марксизму.

Головне своє політичне завдання він убачає в тому, щоб дати сучасній людині принципи орієнтації в сучасному світі. У чомусь його положення нагадують елементи етики стоїків.

Він також не ставить собі за мету створити нову універсальну ідеологію, здатну замінити попередні політичні доктрини. Його завдання радше в тому, щоб укотре показати відносність таких цінностей, як ринок і сучасна демократія в сучасному глобалізованому світі, адже вони не здатні домогтися соціальної рівності та справедливості.

Джерела

Бадью, А. (2003). *Манифест філософії*. Санкт-Петербург: Machina.

Бадью, А. (2005а). *Мета/Політика: Можливо ли мислити політику? Краткий трактат по метаполітике*. Москва: Логос.

Бадью, А. (2008). *Обстоятельства, 4: Что именует имя Саркози?* Санкт-Петербург: Академия Исследования Культуры.

Бадью, А. (2013). *Загадочное отношение философии и политики*. Москва: Институт общегуманитарных исследований.

Бурдые, П. (2007). Делегирование и политический фетишизм. В П. Бурдые, *Социология социального пространства* (с. 157–178). Санкт-Петербург: Алетейя.

Делез, Ж. (2016). *Мая 68-го не было*. Москва: Ad Marginem.

Badiou, A. (2005b). *Being and Event*. New York: Continuum.

Матеріал отримано 10.07.2018

References

Badiou, A. (2003). *Manifeste pour la philosophie*. [In Russian]. Saint Petersburg: Machina. [= Бадью 2003]

Badiou, A. (2005a). *Méta/Politique: Peut-on penser la politique? Abrégé de métapolitique*. [In Russian]. Moscow: Logos. [= Бадью 2005a]

Badiou, A. (2005b). *Being and Event*. New York: Continuum.

Badiou, A. (2008). *Circonstances, 4. De quoi Sarkozy est-il le nom?* [In Russian]. Saint Petersburg: Academy for Research in Culture Press. [= Бадью 2008]

Badiou, A. (2013). *La relation énigmatique entre politique et philosophie*. [In Russian]. Moscow: Institute for Research in Humanities Press. [= Бадью 2013]

Bourdieu, P. (2007). *La délégation et le fétichisme politique*. [In Russian]. In P. Bourdieu, *Sociologie de l'espace social* (pp. 157–178). Saint Petersburg: Aleteia. [= Бурдьє 2007]

Deleuze, G. (2016). *Mai 68 n'a pas eu lieu*. [In Russian]. Moscow: Ad Marginem. [= Делез 2016]

Received 10.07.2018